

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

Fylke:

Møre og Romsdal.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Volda

Emne: nr. 64.

Bygdelag:

Austefjorden.

Oppskr. av:

Erik Kalvatn.

Gard:

Klæregarden.

(adresse): Austefjorden, Sunnmøre, G.nr. 59. Br.nr. 8.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Det er ikkje av eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke) f. 22-2-1880.

x Delvis,

x Klæregarden, Garbrukar.

No Kårmann.

SVAR

Dødsvarsler.

1. I eldre tid, og fram i slutten av 1890, ja
 også langt fram i 1900, var det så mykje overtru
 at det vil verte vanskeleg å komme med alt eg hev
 set i bøker å blad, noke hev eg høurt sjølv og,
 men eg hev ikkje trutt på slike ting, varslar --
 2. og derfor hev eg ikkje høvt meg med å tenkje på det.
 3. Nærissiteten kjem inn i billedet her, så det er ikkje
 bere vankunne elle overtru, dette hev eg prøvt sjølv
 4. og. Det var i 1934 eg skulde på sjukehuse å ta oppara=
 sjon for blindtarmen, då var eg så sjuk at eg trudde eg
 skulde døy, (ja eg trudde eg skulde døy,) men eg vart frisk
 igjen. I gamle dage å seinare fekk folk lungetering å
 måtte døy av det. No hev doktorane vonne boka med den.
 Ja, det er riktig det, at overtru å vantru hev orsak i
 mykje vondt frå gamle dage - då hev ikkje var lækjarar.
 5. Ja, eg hev høurt om "fiigdalus," men hev ikkje
 vist tyding av det, for no dykke spør om det.
 6. Andre varslar vit eg ikkje um, av folk som var frisk,
 eg hev ikkje vore overtruisk. Men det er sikkert, i frå
 den gamle hedninge tid, hadde dei så mange varslar
 og overtru, både her på Kalvatn å andre stader.

7. I dei gamle røykestovene var det ikkje vide å flytte dei, dei måtte døy der dei låg.

8. Nei, ikkje meda dei livde.

9. "Folketro og segn." Her vil eg skrive av ei fråsegn som ein sambygding skriv for 2 mannsaldrar sidan: Noen særlig grunnfestet overtro var det vel neppe så sent som i slutten av forrige århundrede, Men så meget kan siges, at der var både troende og tvilende. Det skal her kun omtales, de mest kjente og på folkemunne oftest nevnte åndelige og underjordiske "fremtoninger" "Nøkken" og "utboven" var de mest populære blandt ^{disse} vesener. Ingen kunde dog gi nogen tilfredsstillende forklaring på, hvad slags vesener det var og hvorledes de så ut, men de eksisterte og ga sig tilkjenne på mange måter, og det var nokk.

Alle disse historier fra eldre — og kanskje fra nyere tid også — er merkelige på den måte, at alle fortelles med et præg av pålidelighet, som ofte er vanskelig å komme forbi.

Og nettopp derfor blir det enhver sakt å gjøre op sin mening om dette — og tro og tenke hvad man vil.

Imidlertid så grep disse fenomener så sterkt inn i folkets daglige liv og tenkesett, at det er umulig å gå forbi i et skrift som dette. Historiene vil derfor bli fortalt i samme ånd, og med samme krav på pålidelighet, som de fra første stund har gjort fordring på.

Litaten slutt. - - - - -

10. Ja, presten vart bodsendt av og til, men utdeling av nattverden vart det ikkje, som eg veit um. Men

11. presten prata med den sjuke um åndelige ting, å song songar som var kristlige å som var til hjelp å trøst for den som skulde døy, no hann var så sjuk.

12. Ja, dei nærmaste grannar eller naboar var behjelpelig ved sjukdom og død, å den døyande sa frå um

13. ymse ting dei bestemte det skulde ^{vere,} ved dires gravferd og etter dødem.

Tiden mellom dødsfallet og begravelsen.

14. Ho er død, hann er død, hev det vore sakt.
15. Det var ikkje vanskeleg at forstå.
16. Nei.
17. Nei, det var ikkje brukt her.
18. Dei bandt underkjeven op med ett bind.
19. Ja, dei næraste av naboerne som var alltid hjelpsame, då dei ikkje var langt unda.
20. Det hende mangt i den gamle tid som ikkje eg kann fortelje um, det veit dykk bære um som bor i Oslo.
21. Var sjukdomen smittsam så kunne dei gjere det.
22. Det vart flytt når dei stelte med liket.
23. Det blev lagt på eit bord elle benk.
24. Nei.
25. Det er truleg før liket var tatt or senga.
26. Ja, senghalmen var brent når liket var flytt frå senga.
27. Var sjukdomen smitsam vart det brent, derimot vart det kokt i vaska.
28. Ja, truleg det, det vart brent, dersom sjukdomen ikkje var smitsam.
29. Liket blev stelt same dagen.
30. Dei næraste av slekt eller grannar.
31. Nei.
32. Liket blev stelt på en forsvarleg måte.
33. Nei, skjegget blev klist.
34. Eg kann ikkje svare på det.
35. Liket blev vaska og godt stelt.
36. Ikje som eg veit.
37. Likkklar.
38. Ja, vi kalla det Liksvaip.
39. Vi kalla det Liksvaip.
40. Ja, Likkklaken å Liksvaip. og brukt på vanleg vis.
41. Det veit eg ikkje.
42. Nei - ikkje i overkles.

43. Det veit eg ikkje å svare på, truleg ikkje.
44. I seinare tid vart det nok brukt papir.
45. Nei.
46. Nei ikkje som eg veit.
47. Liket vart stelt på beste måten i dei ymse bygder.
48. Nei, det var inga forskjil.
49. Nei ikkje som eg veit.
50. Nei ikkje som eg veit.
51. For 50. år sida eller der omkring.
52. Ja dei kjøpe ferdige Likklær av papir.
53. Der likklær elle og svöp vi seier.
54. Nei, det veit eg ikkje um. Er det overten frå gamalt hedenstid, kunne det og på Sunnmøre hende.
55. Eg veit det ikkje.
56. Nei.
57. Det veit eg ikkje.
58. Ja, det var brukt her på some plasser.
59. Nei, det var brukt spikar eller skruar.
60. Det var det sikkert, dei måtte ha noko å bere den med.
61. Det var grannelaget, eg og hev vort med å laga likkjeste, så det arbeide kjenne eg vel til.
62. Ja, i mi manndomstid brukte vi den svarte fargen.
63. For 50 år sida.
64. Det brukte vi ikkje på Sunnmøre.
65. Det kunne vere høvlespon.
66. Den var truleg fylt med halm.
67. Hjisten er kjøbt ferdig å er kvilmåla.
68. Den skulde ha ikkje noko med seg, iden gamle tid brukte dei å legge like i "Gravhaugar," det er mange av dei på Sunnmøre, også i vår bygd hev det funnest.
69. Det veit eg ikkje å svare på.
70. Den blev skåret med kniv ett kors på loket.
71. Nei.
72. Nei.
73. Nei.

74. Ja det har vi brukt i vår grønd, å det har eg personleg vore med på i vår bygd.
75. ~~Nei, stundom fest med dans? ? ? Nei det forstår ikkje eg.~~
~~Eg treude at dykk i Oslo hadde spurt meg om dette.~~
76. Eg veit det ikkje.
77. Rommet vart ikkje pynta.
78. Rommet vart ikkje pynta.
79. Eg veit det ikkje.
80. Det veit eg ikkje.
81. Nei, det vart strödd tenebar ute på tunne eller veggen.
82. Det veit ikkje eg.
83. Du la ein duk over anlete.
84. En papirduk, eller anna kladeduk.
85. Eg veit det ikkje.
86. Nei det var ikkje så mykje av.
87. Ja, vi fekk kyrkja ferdigbygd i 1879 i Austefjorden, men eg var døpt - døypt i hovedkyrkja i Volda av Presten Lars August Gledis, f. i Kristiania 1814, sokneprest i Volda 1873-84.
88. Forsvunnet? Nei å eller Nei, du er ikkje botruist. eller forsvunnet. Men det vil føre for langt å skrive med kyrkje historia i dette dokument frå Austefjorden.
- Sorg.
89. -Ja.
90. Ja, der var sorg.
91. Der var sorg. Dykk veit bære um dette i Oslo.
92. Eg veit ikkje å svare på det.
93. Nei, der var ikkje syrjedrakt.
94. Nei, ikkje som eg veit.
95. Nei.
96. Nei.
97. Nei.
- Synge ut liket.
98. Nei, ikkje på søndag, og ikkje på en bestemt dag i vika, ein måtte rette seg etter Presten når hann hadde tid til det. Men liket stod heime i vikes tid.

99. Vi sier begravelse eller dyrverferdsdag.
100. Vi har brukt å synge liket ut av huset.
101. Nei.
102. Nei.
103. Nei.
104. Det vart ikkje brukt ljøs.
105. Det vart ikkje brukt ljøs i våre bygder som eg vit.
106. Det vart ikkje brukt ljøs.
107. Der var ikkje ljøs.
108. Nei.
109. Eg og har hatt våkenat over den sjuke å døygande.
110. Eg har vore med på våkenat, og heile bygda på omgong, når husets eller slaktfolk ikkje greidde det.
111. Det er ikkje slutt, men folk hjelpe når det bringst. Men sjukehusa tok det med dette.
112. Nei.
113. Nei.
114. Nei, ikkje hjemme i huset, hann er med ved jordfestelsen å held tale, i himmen er det bygdafolk som talar.
115. Det er skjikk framleis når folk ikkje er på fiskje.
116. Det var bygdafolket det.
117. Nei. Det er såviste ikkje brullaupsgjilde.
118. Det vit ikkje eg.
119. Den nærmaste slektfolk.
120. Nei.
121. Dei hjelpe til alle som det er bruk for.
122. Fotenden først.
123. Nei.
124. Nei, det vit eg ikkje um.
125. Ja, det vart strødd med kinebar på funvegen.
126. Ja, dersom det freides.
127. Nei.
128. Korleis det var iden gamle tid kunne det vere så ymse med det, men i den nyare tid får dei vere med alle som vil. For måtte folk gå lange vegar, no er det bil.

129. Ja, det var berre dei som kasta op grava å kasta den igjen, når ikkje Pæsten var med.
130. Det var i den nyare tid, når dei store rutebilarne går.
131. Ja, No er prestun med og foretta ved jordfestelsen, å slekt å vener til avdøde er og med, så ~~bestring~~ ^{samme} bevertning med det ^{samme} etterpå, med kake og kaffi.
132. Ja, vegen var pynta med ophakka Eibebar.
133. Ja, der var pynta med Eibebar.
134. Ja, vi brukte å heise flagg på halv stang når nokon er død i nabolaget.
135. Dei som heiser Flagg på halv stang, er slektingar å vener i nabolaget.
136. Ja, flaggene til topps når jordfestelsen var over.
137. Ja.
138. Når nokon av huslyden døyr i himmen, vert det Flagg på halv stang heile dagen.
139. Likfylje stansa ikkje, men song gjorde vi, det hev eg personleg vore med på ned til gravplassen, vi kjaurt sient.

"Hjå Gud er alltid glæda, Men fyrr eg dit kann nå
På Fornar må eg treda Og millom fistlar gå
Her lyt eg mykje lida, Her stöder Kristi brud,
Her blandast fryd med kvida, Heil glæda er hjå Gud."

140. Dei vinka stundom med handa.
141. Ja, det var mykje sang.
142. Nei, det veit eg ikkje um, men det veit eg, det er hent mykje ned igjennom tidene.
143. Nei.
144. Det veit eg ikkje um.
145. Det vart ikkje brukt noko underlag.
146. I bymessige strøk hev eg sett, dei brukar svart kledeplagg over hestun.
147. Nei.
148. Ja, vi brukte å kjøre langsomt til kyrkjegården.

149. Nei kappkjøring var det ikkje.
150. Det var Far, som elle bror som kjære likvagna.
151. Ja.
152. Ja, sangeren satt på likkisten.
153. Tredmiidsleden brukte dei, der hesten kunne gå.
154. Nei.
155. Det veit eg ikkje å svare på.
På kyrkjegarden.
156. Var Presten tilstades blv den satt inn i kyrkja elle Bedehuset, dersom hann ikkje det var, vart kjista sett bort til grava.
157. Alle redskap som trengtes til begravelsen vart opbevart kyrkjekjelleren.
158. Det haue med til begravelsen.
159. Dei næraste som fylde med av slektfolk.
160. Nei, dei gjorde ikkje noko med kona, hann fekk mat.
161. Nei.
162. Nei.
163. Ja, når Presten var tilstades vart ho sett inn i kyrkja.
164. Nei..
165. Nei.
166. Ja, ved jordfestelsen vart det ringt med kyrkjeklokka.
Graven.
167. Vår bygd hev ikkje fast gravar.
168. Nei.
169. Det vart gjort noko ifyrevegen av grannar, når Presten var tilstades ved jordfestelsen måtte grava vere ferdig.
170. Det var naboerne som stelte med alt kring graven.
171. Nei ikkje i vår bygd.
172. Det veit eg ikkje.
173. Nei, det vart ikkje det, jordfestinga var med same.
174. I eldre tid vart ikkje graven så pent stelte som i den nyare tid. Men no er dei pent stelte.

175. Gravene er pent stelte no, folk ser til oftå.
176. Lørlige tilfelle.
Det vit eg ikkje, det fekk hann truleg.
177. Eg kann ikkje svare på det, truleg gjekk det på vanleg vis.
178. Nei, det hev ikkje vore brukt i vår bygd.
179. Her hev ikkje vore sjølmordarar på i vår bygd.
180. Dei udøypte born vart gravlagde på kyrkje garden men ikkje gjoodfesta.
181. Dei grov dei ned på kyrkje garden.
Gravøl.
182. No lyser ein fram i lokalbladi når det er gravferdsdag. For i fida måtte ein beda um hjelp, både til det eine å andre til begravelse. Gravøl vit eg ikkje å fortelje um.
183. Det var vel helst Foreldre: elle mannen ålone dersom hann levde.
184. Eg hev og personleg bedt med folk til begravelse, til mine Foreldre, ein broor, ei vaksa dotter.
185. Nei.
186. Det fylde alvår med slike ting.
187. Nei, ordlyden kann ikkje eg skrive her, det var grannar og naboar som prata um Frans på båra til avlidne, o. s. v.
188. Det hev ikkje vore fast regel med dette, som eg vit.
189. Nei, bedebrv vart ikkje sendt.
190. Ein dag varte det, men öl var ikkje brukt, for det var iden gamle tid, er ikkje godt for meg å fortelje um, eg tenkje det hev vore mangelus.
191. Det fylde med 1 måltid, i dei siste åra då det var brukt bevertning, gravferdsdagen. I den gamle tid brukte dei ikkje noke brv eg.
192. Ikkje som eg vit.
193. Nei, ikkje som eg vit.
194. Det er slektfolk som hev arbeidd med det, ved begravelsen. her i Volda og vidare og.

195. Ja, dei som skulde i gravferda måtte finne seg i dette, sjøl um det var i onnetider.
196. Nei, det var ikkje Brullaup dei skulde fare til, det er løye å sjå kva eg må svare på, nei det var ikkje til brullaups folk kom til gravferdsdagen.
197. Ja, det brur eg dei måtte segrjedaakt på seg, men eg dot veit ikkje å fortelje um det.
198. Nei.
199. Nei, eg veit ikkje å svare på det.
200. Nei, det var til brullaup på bygdene at folk bar brullaupskorger med mat.
201. Nei, eg er klar over, at eg burde skrive ned her, det eg viste om "gravøl," som eg hev sett i bøker å blad, men eg greier det ikkje no, eg er for gammal, men det er sikkert, her ^{no} hendt mykje fæm igjennom tidene både med gravøl å meir sodant, her i bygda og på Sunnmøre.
202. Alkohol i gravøl kann ikkje eg minnst, men i bryllaup kann eg hugse, det var mykje styr med det, som endast med det som ikkje var så bra, alltid.
203. Dei bryggja maltøl ~~til~~ heime til slike høve, derfor vart eg imine unge år, ein fråhaldsmann, i slike ting som var til skade, å ikkje var naturlig. Eg vart redde alkoholen, Tobaken, sigarettene, sigarer som var til inga hjelp for lekarnat, men berre skade.
204. Ja, sendingen vart i den nyare tid avløyst ved at man sende ein krans.
205. Ja, det var truleg kring hundreårskjiftet, at folk byrja å sende krans til begravelsen.
206. Når folk hadde lite penge så laga dei kransen heime av bar, lyng og potttblomster å sløyfer, dei vart svært pene. Men i den seinare tid når Presten var tilstades ved begravelsen, vart kransen kjøbt i Voldabyen, som var utstyrt med sløyfer å påskrift som hōvde.

207. Ja, man brukar silkebånd med påtrykt navn, av og til, men ein brukar og ein merkelapp med eigarens sitt namn. Dei byrja med dette forleg kring 1915. Men det kannhende eg tek feil.
208. Ja, det blir så mange kransar at nokre vert lagt på kisten i graven, nokre av kransane vert lagt oppå grava. Var ikkje Presten tilstades ved grava den dagen, vart kransane gjoymde i våbenhuset i kyrkja til presten hadde tid å kaste jord på grava - elle jordfestelsen.
209. Når presten er tilstades ved jordfestelsen, slik det er brukt her i den seinare tid, blir ikkje kransane burtgjoymde, slike det var for nokre år sida, dei verte lagde på grava, å tilpynta. Kransane vert liggande på grava meda dei friske, sida verte dei bortkasta.
210. Bevertriningen ved begravelse nå er kake og kaffi, men der er ikkje brukt alkohol. Det var i gamle dage når dei brukte gravøl stei, no stille dei det pent på alle kyrkjegarden.
211. Middag trur eg ikkje dei serverar på ^{Hotell} begravelsedagen, men kake, smørbrød, ^{å kaffi} servera dei på godkjende stader, så alt går greit for seg soleis. Det skal nemnast at det er frå den nyare tid folk brukar det slik.
212. Det som eg ^{har} funne i lokalbladet for Volda, ser eg, ngt dei avretterar dødsfall i bladet "Møre" i 1929, men det kannhende dei har byrja noko for, som ikkje eg er vorte merksam på.

Slutt. Her er det slutt.